

๗๗๒
ธรรมชิวกับความเป็นสมาวาส
(ชุดลอยปทุม อันดับ ๕๙)

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลวยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพททที่ทรงประสงค ๗
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยูยอง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศษสถาพร ๗
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลูสู่เดรัจฉาน ๗
จะทุกขทนทั้งคินวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๗
บรรษัทพระพททองค์	จึงประสงคประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ๗
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตขัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทวทั้งปถพี ๗

พ.ท.

๒๕๒๓

ACC. NO.	1350
Date Received	1 กพ 30
Call No.	ว 2448

ห้องสมุด “กระท่อมธรรมโฆษณ
สวนอุศุมมูลนิธิ

ธรรมชีวิต กับ ความเป็นอมราวาส

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๕๙]

คำบรรยาย ของ

ท่าน พุทธทาสภิกขุ

ภาคอาสาฬหบูชา

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา

เสาร์ที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๗

ศรัทธาบริจาค ของ

พ.ญ. เสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์ กับมิตรสหาย

(มีรายชื่อท้ายในหนังสือนี้)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๓,๒๐๐ เล่ม

วันออกพรรษา แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๗

ภักทเทกรัตต์

สิ่งล่วงแล้ว แล้วไป อย่าเฝ้าหา
ที่ไม่มา ก็อย่าฟัง คณิงหวัง
อันวันวาน ผ่านพ้น ไม่วันวัง
วันข้างหน้า หรือก็ยัง ไม่มาเลย

ผู้ใดเพื่อน เห็นชัด ปัจจุบัน
เรื่องนั้นนั้น แจ่มกระจ่าง อย่างเปิดเผย
ไม่แฉ่งอ่อน คลอนคลั่ง ตั้งเช่นเคย
รู้แล้วเลย ยิ่งเรา ให้ก้าวไป

วันนี้เอง เร่งกระทำ ซึ่งหน้าที่
อันวันตาย แม้พรุ่งนี้ ใครรู้ได้
เพราะไม่อาจ บอกปิด หรือผลัดไว้
ต่อความตาย และมทา- เสนามัน

ผู้มีเพียร เวียนเป็น อยู่เช่นนี้
ทั้งทิพา ราตรี แข็งขยัน
นั้นแหละผู้ “ภักท- กรัตต์” อัน
สัตบุรุษ ผู้รู้, ท่าน กล่าวกันเอย.

พุทธทาส อินทปัญโญ

คำปรารภ

เนื่องจากมิตรสหายของข้าพเจ้า, หลายท่านตั้ง-
ปรากฎนามในทำหนังสือชุดลอยปทุม ฉบับ ธรรมชีวิตกับ
ความเป็นฆราวาสเล่มนี้ เป็นผู้เคยได้รับรสพระธรรม ของ
ท่านอาจารย์พุทธทาส มาเนื่องๆ กระทั่งถึงพรรษาปี ๒๕๒๗
ทราบว่าข้าพเจ้าได้ไปทำงานที่โรงพยาบาล ประจำอำเภอไชยา
มีโอกาสดำฟังธรรมของพระคุณท่านตลอดพรรษา มิตรสหาย
หลายท่านใครจะได้บำเพ็ญกุศลร่วมกับข้าพเจ้า โดยจัดพิมพ์
หนังสือชุดลอยปทุมเรื่องใดเรื่องหนึ่งสำหรับบูชาพระคุณของ
ท่านอาจารย์ และให้ข้าพเจ้าเลือกคำบรรยายที่เหมาะสม ตาม
แต่จะสมควร ข้าพเจ้าจึงพิจารณาเลือกคำบรรยาย ที่มีหัวข้อ
เรื่องว่า ธรรมชีวิตกับความเป็นฆราวาส ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า
คำบรรยายครั้ง^{๕๕}นี้เหมาะสมสำหรับชนทุกเพศวัย จักปฏิบัติ
และรับผลได้ตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติของตน ๆ

ฉะนนั้นจึงขอให้คณะมิตรสหายผู้บริจาคบัจจัยให้พิมพ์หนังสือเล่มนี้ จึงได้รับผลานิสงส์ในการสร้างหนังสือนี้ไว้ในพระพุทธศาสนา ทั้งจักได้ถวายท่านอาจารย์ สำหรับแจกเป็นธรรมบรรณาการแก่เพื่อนมนุษย์ตามประสงค์ของท่าน ขอให้ทุกท่านทั้งผู้บริจาคธรรมทาน และผู้รับ จึงได้รับผลเป็นความถูกต้องทุกประการ ชั่วกาลแห่งชนม์ชีพนี้เถิด.

เสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์

ร.พ. สระบุรี

๑๐ ก.ก. ๒๗

อนิเมทา

การพิมพ์หนังสือธรรมะ ซึ่งเริ่มชมรมฯ ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่ง เช่นหนังสือ เวียนว่ายทั้ง ๓
ในฤๅน และกฎแห่งกรรม อนิเมทา, ลือชื่ออนิเมทา.

คำว่า "ธรรม" เฉื่อยช้ำเหลือเฟือ มีความหมาย มาก
มาย หลากประเภท, แต่ประเภทที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ของธรรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิถีชีวิตของ เขา,
เมื่อความชั่วร้ายอยู่ อย่างดาษดื่น ทั้ง โดยส่วนตัว และ
โดยรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะไม่รู้จัก สิ่งที่เรียกว่า
ว่าธรรมะอย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคืออยู่
แต่ด้อยด้อยในด ในระสอระดอยอันเกิดจากทฤษฎะผิด
ผิดธรรมะ นั้นเอง. สังเกตว่า กาลสมัยที่คน ย่อมชอบ
ใจในระสอระดอยนั้น และเจริญเติบโตขึ้นจนกระทั่ง
ทุกสิ่งทุกอย่างมีขึ้นก็เลยมี ทั้งเมื่อทั้งตัว. มชาก็เลยสั่ง
สั่งสั่งสั่งสั่ง คนเห็นเห็นว่า เมื่อต้องมีการ อะไรก็ให้
โลกแล้ว; แต่แต่ให้ ไม่เห็นด้วย กับโลก ให้ได้มีข้อ
ตลอดโดย เห็นพอแล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ ของเขา มีอยู่
เฉื่อยช้ำ แต่เขาเห็น สมควร ต่อ การ ของ โลก เท่านั้น.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

เขา มี ๓ หู ๓ ตา ๓ มือ ๓ เท้า ๓ หัว ๓ ขา ๓ เพื่อใช้
 รับผิดชอบทั้งปวง อย่าง ถูกต้องตามที่เป็นจริง เพื่อมีชีวิตอยู่ดี
 อย่างสงบสุข มีใช้ มี หู ๓ หู ๓ ตา ๓ มือ ๓ เท้า ๓ หัว ๓ ขา ๓
 คือ ๑ ได้เราตกเป็นทาสของกิเลส คนในหัวไม้มี ๓ แขนงที่
 เข็มก้านอยู่ โดยมากในโลกนี้คือกิเลส ซึ่งกำลังขาด ขจรระ.
 เขาบังคับโลกนอกตัวเราไม่ได้ ก็จริง แต่เขาสามารถควบคุม
 หู ๓ ตา ๓ มือ ๓ เท้า ๓ หัว ๓ ขา ๓ ได้สัมผัสโลก แต่ในลักษณะนี้
จะไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่เราได้ โดยอาศัยธรรมะ นั่นเอง. ที่
 คนในโลก ทำได้เช่นนั้น โลกนี้ ก็เป็น โลกที่สงบสุข อยู่
 สด หรือเป็น โลกของ พระศรีอาริย์เมธาจารย์ ซึ่งมาทำหน้าที่
 กำกับ เพราะเป็น โลก ที่ สงบ เย็น ไม่ เดือด ธรรม.

ทางโลก ของ โลก นี้คือกิเลส มีอยู่ทั้ง ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างนี้
 คือ โลภ โมห อวิชชา ธรรม. การช่วยกัน ทุกคน ได้เดินไปทาง
 ทางธรรม ย่อมเป็นกุศลอันในลุ่มนวล และสุขสงบ. พอได้
 ทางดีทางดีนั้นมันมี ๓ ธรรมะ นั่นเอง เพราะนี้ ละ ละ ละ ละ -
 โยชน์เต็ม ตามความประพฤติ สอด กับ แก่ ผู้ที่ สอด สอด สอด สอด =
 ผู้ที่ ย่อม มีชีวิตอยู่ โดยถูกแบ่งทุกมุมแต่ตา. ส่วนได้ ของคน
 ไม่ทาง ๓ อย่างนี้ นี้ได้เอง เป็นอย่างอื่น.

พุทธทาส อินทปัญโญ

โลกขพลาธรรม, ๒๒
 ๑ มกราคม ๒๕๒๕

ธรรมชีวิตกับความเป็นฌราวาส.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพหุชาเป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าว เรื่องธรรมชีวิตต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้ว่า ธรรมชีวิตกับความเป็นฌราวาส นี้ก็เป็นความมุ่งหมายอย่างยิ่ง ที่จะให้ฌราวาสทั้งหลาย มีความเข้าใจในเรื่องนี้ คือเรื่องธรรมชีวิตว่า ฌราวาสจะสามารถเป็นธรรมชีวิตได้อย่างไร, เหมาะสมกับ ฌราวาสเพียงไหน, และจะถือเอาประโยชน์จากระบบธรรมชีวิตนี้ ได้สักเพียงไรด้วย. ขอให้ทำความเข้าใจให้ถึงที่สุด.

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคอาสัพหุชา ๒๕๒๗

ชุด ธรรมชีวิต ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๗

[บททวนความหมายของ “ขรรวาส”.]

เพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่ได้ฟังมาตั้งแต่แรก อาตมาก็ขอโอกาสกล่าวบททวน บางสิ่งบางอย่างตามสมควร เพื่อให้สำเร็จประโยชน์. ในชั้นแรกนี้จะพูดกันถึงคำว่า “ขรรวาส”, *ขรรวาส* คืออะไรกันเสียก่อน; โดยทั่วไปจะพูดกันว่า *ขรรวาส* แปลว่า *ผู้ครองเรือน*. ข้อนี้ดูจะเป็นที่เข้าใจแล้วโดยมาก และยังมีคำที่แทนชื่อกันได้หรือไวพจน์ ก็คือคำว่า *คฤหัสถ์* ซึ่งแปลว่า *ผู้อยู่เรือน* คืออยู่ด้วยเรือน. ทั้งหนังสือหรือคำพูดจะต่างกัน, ไม่เป็นไรแต่ความหมายเดียวกัน คือผู้ที่มีปัญหาเนื่องอยู่กับเรือนกับบ้านเรือน. ถ้าจะดูตามพฤติ ที่เป็นมาแต่ไหนหลัง ก็พอจะมองเห็นได้ว่าเป็น *ผู้ครองเรือน* อย่างหลับลับตามาตลอดเวลานานมาก จนถึงกับถือหรือรู้สึกว่ามันจะต้องเป็นเช่นนั้นเอง ตลอดกาลนิรันดร, ไม่เคยคิดว่า ขรรวาสนั้นจะออกไปเสียได้จากการครองเรือน.

ขอให้นึกดูว่า มันเป็นที่น่าห่วง, น่าเป็นห่วงสักเท่าไร? คำว่า “ครองเรือน” มันมีความหมายกันไปถึงว่า

อยู่ในบ่วงหรืออยู่ในวงล้อม อยู่ในกรอบ อยู่ในที่กักขังคือ
เรือนนั่นเอง.

คำว่า เรือน หรือ เคหะ นี้ก็แปลก คือว่าครั้งแรก
มนุษย์ ยังเป็นคนป่าหรือยิ่งกว่าคนป่า ก็ไม่ได้นุ่งผ้า. ต่อ
มาเขารู้สึกอะไรบางอย่างจึงเกิดนุ่งผ้า, ต่อมาเมื่อเขา
ประกอบกิจกรรมทางเพศในที่อันเปิดเผยในที่แจ้ง เพราะไม่
มีเรือน ก็เกิดมีบางคนรู้สึกว่าเป็นที่น่าอับอาย, มนุษย์จึง
เริ่มทำเรือนที่เรียกว่า เคหะ ก็มีความหมายว่า เครื่องบัง
นั่นเอง; เครื่องบังไม่ให้ผู้อื่นเห็นการกระทำที่น่าละอาย.
คำว่า เรือนมีความหมายในจุดตั้งต้นเป็นอย่างนี้, แล้วก็
อย่างนี้เรื่อยมา อย่างไม่มีท่าว่าจะสิ้นสุดลงอย่างไร.

ครองเรือนก็หมายถึง สมัครงจะอยู่อย่างนั้น
เพราะนี่ก็อย่างอื่นไม่ออก, เพราะความคิดนึกที่จะออกจาก
เรือนนั้นไม่เกิด ไม่มี, ก็เลยไม่ต้องคิด มันก็ทำตามๆ กันมา
จนเป็นสิ่งสามัญธรรมดา หรือเรียกว่าตายตัวอย่างหนึ่ง, จน
กระทั่งว่าเจริญมากขึ้นๆ จนเจริญเป็นหมู่คนที่เจริญสักเท่าไร
ความหมายของคำว่า เรือน หรือครองเรือน ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลง
คงแสวงหาสิ่งที่ความรู้สึกคิดนึกต้องการ หรือที่กิเลส

ต้องการ, แล้วก็ยังคงซ่อนอยู่ในเรือน เพื่อประกอบกรรมอันไม่อยากจะให้ผู้อื่นเห็น.

นี่แสดงว่า มนุษย์นี้ไม่ได้ก้าวหน้า ไปถึงไหน, ยังติดแจอยู่กับเรือน, ขยับขยายปรับปรุงทุกสิ่งทุกอย่าง ให้เป็นที่น่าพอใจยิ่งขึ้น, แล้วก็สะสมไว้ในบ้านเรือน สุมทับลงไปในบ้านเรือน, ให้บ้านเรือนเป็นที่ยึดหน่วงจิตใจของคนที่เป็นเจ้าของนั้น โดยทุกวิถีทาง จนเป็นที่หวงแหนโดยสัญชาตญาณ แต่ยิ่งกว่าสัตว์ทั่วไป; เพราะว่าในบ้านเรือนของคนนั้น มันมีอะไรที่สะสมไว้มาก. นี่ความเป็นฆราวาสมีความหมายอย่างนี้.

ฆราวาสแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท.

ที่นี้ ก็มี ปัญหาว่าจะไปถึงไหนกัน? เมื่อตั้งปัญหาตามขึ้นมาว่า ในปัจจุบันนี้ควรจะแบ่งประเภทของฆราวาสอย่างไร? ในปัจจุบันนี้พอที่จะแบ่งประเภทของฆราวาสได้เป็นสองพวก; คือ พวกที่จมปลักอยู่ในบ้านเรือนนี้พวกหนึ่ง, พวกที่จะเดินทางออกไปเสียจากปัญหาของบ้านเรือน ไม่ให้อิทธิพลของบ้านเรือนครอบงำได้นี้ก็พวกหนึ่ง. นี่หมายความว่า เดียวนี้มีมนุษย์บางพวก เริ่มนึกถึงสิ่งที่ขึ้นไป

กว่าธรรมดา โดยรู้ว่าอยู่กับอย่างนี้, อยู่กับอย่างนี้ ช้าช้าก
 อย่างนี้ เป็นธรรมดาเหลือประมาณ, ควรจะมีอะไรที่ดีกว่านี้
 ก็ได้ยินได้ฟังคำสั่งสอนที่สูงขึ้นไป สำหรับจะประพฤติ
 จะปฏิบัติ ให้ก้าวหน้า ไม่มีอาการที่เรียกว่าจมปลัก.

ที่นี้ ก็จะได้พิจารณากันทีละอย่าง ว่ามีลักษณะ
 อย่างไรโดยละเอียดพอสมควร.

ประเภทจมปลัก.

ที่ว่า จมปลัก คุณันให้ละเอียดทั้งทางวัตถุทางกาย
 และทางจิตใจ : จมปลัก รักใคร่หวงแหนทรัพย์สินสมบัติ ทาง
 วัตถุ นี้ก็เป็นการจมปลักอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน. แล้ว
 ก็หลงใหลในร่างกาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความสุขสนุกสนาน
 เอ็นเตอร์อย นี้ก็เป็นการจมปลัก แล้วก็ มีจิตใจผูกพันอยู่
 แต่ในสิ่งเหล่านี้ในสภาพอย่างนี้, รู้สึกว่าเป็นสิ่งสูงสุดของตน
 นี้ก็เรียกว่าจมปลัก โดยหลักใหญ่ ๆ มันก็เป็น ความคิดนึก
 รู้สึก ที่ติดแน่นอยู่ในเสน่ห์ หรือรสอร่อย ของสิ่งที่เรียก
 ว่าการครองเรือน, ก็ตั้งหน้าตั้งตาทำทุกอย่าง เพื่อประโยชน์
 แก่การครองเรือนให้ยิ่งขึ้นไป :—

จมปลักอยู่ในอบายมุข.

ที่เป็นชั้น ต่ำที่สุดลงไปอีก ก็จมปลักอยู่ใน
อบายมุข คือสิ่งที่เป็นปากทางแห่งอบาย; โดยเฉพาะก็คือ
มีนเมา ในรสขของสิ่ง ที่เรียกว่าอบายมุข นั้น.

อบายมุข ๖ ดังที่ทราบกันอยู่ดีแล้ว, พิจารณาดูเอา
เองก็ได้ ว่า การดื่มน้ำเมา การเที่ยวกลางคืน การดูการเล่น
การเล่นการพนัน การคบคนชั่ว การเกี้ยวกร้านทำการทำงาน;
แต่ละอย่างละอย่างเหล่านี้ เป็นปากทางแห่งความเดือดร้อน
หรือความทุกข์; แต่ก็มีคนพวกหนึ่งหลงใหลอยู่ในสิ่งเหล่านี้
ซึ่งแสดงว่าจิตใจนั้นต่ำมาก ไม่รู้จักอะไรให้ดีไปกว่านี้. เรา
จึงได้เห็นคนที่ดื่มน้ำเมา อย่างที่เรียกว่าหัวราน้ำหรืออะไร
ก็ตามเถอะ เสมือนหนึ่งว่าในโลกนี้ ไม่มีอะไรดีกว่าน้ำเมา.
บางคนก็เที่ยวกลางคืน เป็นนิสสัยสันดาน, ก็ดูการเล่น
ซึ่งกระตุ้นความรู้สึก. ทางประสาท ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ได้ยินว่าการแสดงเพลงดนตรี เมื่อ ๒-๓ วันมานี้
คืนเดียวเก็บได้สองแสน, ส่วนเงินเงินการกุศลเมื่อเข้านี้ได้
ยินว่าได้ไม่ถึงสองหมื่น. นี่แหละมันพอจะทำให้มองเห็นได้

ว่ามันมีน้ำหนักเครื่องตั้งคู่ต่างกันอย่างไรร, และ ประชาชน
ส่วนมากนั้น อยู่ในลักษณะอย่างไร คือ มีนเมาหรือจมปลัก
ในเรื่องของอบายมุข สักเท่าไร.

การพนันมีลักษณะเหมือนกับผีสิง; ถ้าสิงใจ
ผู้ใดแล้ว ก็ยอมเล่นจนยิ่งกว่าหมดเนื้อหมดตัว, แล้วก็มัน
เป็นเรื่องที่ติดหรือจม สำหรับฆราวาสระดับต่ำสุดอย่างนี้.

การคบเพื่อนชั่ว เพื่อประกอบกิจกรรมตาม
แบบของคนชั่ว มันก็มีรสอร่อยแก่ความรู้สึก จึงเป็นสิ่งที่
กระทำกันอย่างเหนียวแน่น คนเดียวสนุกน้อย, หลายคน
ก็สนุกมากกว่า. ฉะนั้นการสุขกันทำไปตามแบบของบุคคล
ที่หลงใหลอย่างนั้น ยังคงมีอยู่ได้.

ข้อสุดท้ายที่เรียกว่า เกียรติร้ายในการทำงาน นี้ก็
เป็นสิ่งที่มึรสอร่อย; เมื่อได้เกียรติร้ายนั้นมันรู้สึก อร่อย
ไปตามแบบของคนที่ยังเป็นพาล. พาละ, พาล นี้แปล
ว่า อ่อน, แปลว่าอ่อน, อ่อนด้วยสติปัญญา อ่อนด้วยวิชา
ความรู้; เขาจึงหลงใหลในรสอร่อยของความเกียรติร้าย.

ลองสังเกตดูเถิด ความเกียรติร้ายนั้น มันมีรส
ดึงดูดอย่างรุนแรง ชนิดหนึ่งคล้ายเหมือนกัน จึงยังคงมีคน

เกียจคร้าน เหมือนกับตึกยาเสพติด; แม้ว่าบางคนจะขยันทำงาน ก็ทำงานด้วยความจำเป็นบังคับ. เห็นอยู่ว่าไม่มีอะไรจะกินจะใช้ จึงทำงาน, ไม่ได้ทำงานด้วยความรู้สึกอันถูกต้อง, ไม่ได้ทำงานด้วยความรู้สึกว่างานนั้นแหละคือธรรมะ การทำงานคือการปฏิบัติธรรม.

ใครก็ตาม เคี้ยวอยากจะถามดูว่าใครก็ตามที่ทำงานด้วยความรู้สึกว่างานนั้นคือการปฏิบัติธรรม? แล้วมีใครก็ตาม ทำงานด้วยความจำเป็นบังคับ? นับตั้งแต่งานต่ำที่สุด กรรมกรต่ำสุด ขึ้นไปถึงงานเบา งานข้าราชการงานอะไรก็ตามที่เป็นงานเบาเช่น แม้จะเบาอย่างไร ก็ยังทำไปด้วยความจำเป็นบังคับ, ไม่ได้ทำด้วยความรู้สึกว่างานนั้นคือธรรมะ การทำงานคือการปฏิบัติธรรม.

นี่เรียกว่า อบายมุขทั้ง ๖ ข้อ แต่ละข้อ ๆ นั้น มีรสอร่อย คนจึงจมปลักอยู่ในอบายมุข. นี่เป็นฆราวาสพวกที่จมปลัก มีความยากจน มีความเสื่อมสุขภาพอนามัย, แล้วก็ยังเบียดเบียนกันอีก เพราะความหลงไหลในสิ่งที่เป็นอบายมุข.

ปฏิบัติผิดต่อทิศทั้ง ๖

ที่ละเอียดไปกว่านั้นอีกหน่อย เป็นผู้ที่ไม่รับผิดชอบ ในหน้าที่โดยตรง ซึ่งเรียกว่าทิศทั้ง ๖, เป็นผู้ปล่อยให้มีโทษเกิดขึ้น แล้วประดังกันเข้ามาจากทิศทั้ง ๖ เพราะปฏิบัติผิดต่อทิศนั้น ๆ; แม้จะเคยฟังกันมาแล้ว ยังอยากจะพูดให้ระลึกได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ทิศทั้ง ๖ นั้นพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า เป็นทิศที่ กุลบุตรจะต้องปิดกัน ไม่ให้เกิดทุกข์โทษขึ้นมาจากทิศนั้น ๆ หรือเพราะทิศนั้น ๆ : ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง เป็น ๖ ทิศ.

ทิศเบื้องหน้าคือบิดามารดา หรือที่สงเคราะห์ เข้าในบิดามารดา, ทิศเบื้องหลังคือบุตรภรรยา, ทิศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย, ทิศเบื้องขวาคือครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องบนคือสมณะ หรือสิ่งที่เป็นที่ตั้งเคารพนับถือ พระเจ้าพระสงฆ์, ทิศเบื้องล่างนั้นคือผู้ที่อยู่ในฐานะต่ำกว่า เป็นคนใช้ เป็นกรรมกร หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

ทั้งหลาย. ท่านตรัสไว้เป็น ๖ ทิศ อย่างนี้, แต่ละทิศละทิศ
ต้องปิดกันให้ดี. คำว่า ปิดกันในที่นี้ หมายถึง อย่าให้มี
อะไรบกพร่อง จนมีปัญหาเกิดขึ้น เป็นความทุกข์เป็นความ
ลำบากเป็นความเสื่อมเสีย ชนิดที่เร้นลับ.

ผู้ปฏิบัติ ไม่บกพร่องในทิศทั้ง ๖ ก็ชื่อว่าผู้รู้จัก
ทิศทั้ง ๖. ผู้ไม่รู้จักทิศทั้ง ๖ ไม่ได้สำนึกในหน้าที่ต่อ
ทิศทั้ง ๖ ก็จมอยู่ในผลอันเลวร้าย ของการปฏิบัติผิด,
แล้วบางทีก็คิดว่าไม่มีหน้าที่อะไรมากมายถึงอย่างนั้น.

ในข้อนี้ขออย่าว่าฆราวาสผู้จะเป็นธรรมชวี จะต้อง
ระวังให้เป็นอย่างดี ในเรื่องของทิศทั้ง ๖.

ไม่รู้จักรั้วฆราวาสธรรม

ฆราวาสที่จมปลักอยู่ในวิชา ของฆราวาสนั้น
ไม่มีฆราวาสธรรม; อย่างที่ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ ว่า
สังจะ ทมะ ขันตี จาคะ, ๔ อย่างนี้ เป็นฆราวาสธรรม.
ฆราวาสจะต้องมีธรรม ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องดำรงความ
เป็นฆราวาส ให้ไม่เกิดโทษทุกข์ใดๆ, และเกิดความเจริญ

และ ตรัสว่าเป็นธรรมสำหรับฆราวาสอย่างยิ่ง ไม่มีธรรม
อื่นยิ่งกว่า สำหรับความเป็นฆราวาส.

นี่ขอให้เอามาทำไว้ในใจสักหน่อยหนึ่งว่า พระ-
พุทธเจ้าท่านทรงทำ, ประกาศท่านองทำ ว่าไม่เชื่อก็คงไปถาม
สมณพราหมณ์เหล่าอื่นดูเถิด ว่าสำหรับฆราวาสนั้น มีธรรมะ
ไหนที่มันยิ่งไปกว่า สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ.

นี่ฆราวาสส่วนมากยังไม่รู้ว่า นี่เป็นฆราวาส-
ธรรมที่ต้องมี : สัจจะ คือจริงใจ ในสิ่งที่จะต้องทำหรือต้อง
มีโดยเฉพาะ. ทมะ คือการบังคับตัวเองให้ทำได้. ขันติ
คืออดกลั้นอดทน เมื่อมันเหน็ดเหนื่อยยุ่งยากลำบากเจ็บปวด
ขึ้นมา. และ จาคะ คอยระบายนามกกดดันของความบีบคั้น
ของกิเลสเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ. ฆราวาสที่มี ฆราวาสธรรมนี้
ก็จะได้รับผล ของความเป็นฆราวาส, ในความเป็นฆราวาส
โดยสมบูรณ์, และยิ่งไปกว่านั้น จะเป็นฆราวาสที่เลื่อน
ชั้นตัวเองอยู่เสมอ.

นี่หมายความว่า ถ้าอยากจะจบปล้ำก็อยู่ในความ
เป็นฆราวาส ก็มีหนทางที่จะทำได้ที่สุดได้ คือ มีฆราวาส-
ธรรม. แต่ถ้าอยากจะยก ถอนตัวออกมาเสียจากความเป็น

ฆราวาส ก็ยังใช้ฆราวาสธรรม อีกนั่นแหละ. นี่มันช่าง
สมกันกับที่ตรัสว่า เป็นธรรมะสำหรับฆราวาส.

กล่าวสั้น ๆ อีกทีว่าสำหรับจะเป็นฆราวาส ที่
คักคานอยู่ที่นี้ ก็ใช้ธรรมะ ๔ ประการนี้ ให้มีความเจริญ
อย่างฆราวาสนั่นแหละ! ถ้าอยากจะพ้นเสียจากความเป็น
ฆราวาส คือสูงไปจากความเป็นฆราวาส ก็ยังคงใช้ธรรมะ
๔ ประการนี้ อีกเหมือนกัน:—

มีสัจจะในการที่จะถอนตัวขึ้นมาเสียจากความเป็น
ฆราวาส. มีทมะ บังคับตนให้ทำอย่างนั้น. มีขันติ
อดกลั้นอดทน แม้จะเหนื่อยยาก ลำบาก เจ็บปวดสักเท่าไร.
แล้วก็มีการกระทำชนิดที่ระบายนามรู้สึกร้อนใจ ร้าย
ออกจากจิตใจ อยู่เป็นประจำ คือวัตรปฏิบัติทุกอย่างทุก
ประการ ที่มันจะทำให้พ้นจากอำนาจของกิเลส. ^๕นี่คือ
ฆราวาสธรรม สำหรับความเป็นฆราวาสที่ดีที่สุด, และ
สำหรับที่จะถอนตนออกมาเสีย จากความเป็นฆราวาส
กลายเป็นอริยบุคคล ที่สูง ๆ ขึ้นไป

ฆราวาสที่จัมปลัก ก็คือฆราวาสที่ไม่เคยคิดนึก
ไม่เคยรู้สึก ไม่เคยรู้จัก ว่าเป็นฆราวาสนั่นมีอยู่, เขาไม่

เคยคิดนึกว่าเป็นฆราวาส หรือเป็นบรรพชิต หรือเป็นอะไร
ไม่เคยนึก เพราะว่า ปล่อยไปตามอารมณ์ ชั่วขณะ, ชั่วขณะ,
ชั่วขณะแต่ละวัน ๆ. กิเลสมันต้องการอะไรก็หามาให้ จน
กลายเป็นหน้าที่ธรรมดาสามัญ ที่จะต้องหล่อเลี้ยงกิเลส
ของฆราวาสอยู่เป็นปรกติ. ฆราวาสชนิดนี้ ไม่มีวิเวก
ของการตั้งนรณะเสือกกระสน เพื่อให้พ้นไปจากความเป็น
ฆราวาส.

พังกุมนักก็แปลก ที่ว่าจะตั้งนรณะเสือกกระสน
ให้พ้นไปเสียจากความเป็นฆราวาส; บางคนจะไม่เข้าใจ
เรื่องอย่างนี้; เป็นเรื่องทางจิตใจ มากกว่าเรื่องทางวัตถุ
หรือร่างกายภายนอก. ร่างกายภายนอกยังกินยังอยู่ ยังนั่ง
ยังห่ม ยังอะไรอยู่อย่างฆราวาส; แต่ภายในคือจิตใจนั้น
มันสูง สูงเหนือสิ่งนั้น, รู้จักความสงบสุขแห่งจิต ชนิดที่
มนุษย์เราจะมีได้ในทางฝ่ายจิตโดยการกระทำทางจิต.

ขอให้สังเกตดูว่ามันเป็นคนเหมือนกัน รูปร่างอย่าง
เดียวกัน, อยู่บ้านเรือนอย่างเดียวกัน, แต่ว่าจิตใจอาจจะ
แตกต่างกัน สูงต่ำกว่ากันอย่างที่จะเปรียบกันไม่ได้.

ที่นี้ ฆราวาสที่จมปลักบางคน ไม่เคยรู้เรื่องนี้, ไม่ได้มีการกระทำชนิดที่จะช่วยให้เลื่อนชั้นในทางจิตใจให้สูงขึ้นไป. แม้จะมีผู้ใดมาอธิบาย ชักจูงเกลี้ยกล่อม ให้ปฏิบัติธรรมะที่สูงขึ้นไปกว่าระดับนั้น ก็สั่นหัว, ก็สั่นหัว.

เขารู้สึกว่า ไม่สามารถจะปฏิบัติธรรมะนั้น ๆ ได้; ธรรมะทั้งหลายอยู่นอกเหนือวิสัยของการปฏิบัติ, หมายถึงของเขาเอง ของตัวของเขาเอง. เขารู้สึกว่าธรรมะทั้งหลายอยู่นอกวิสัยของการปฏิบัติ เพราะที่แท้มันอยู่นอกวงของความต้องการของเขา เพราะว่าเขาไม่ต้องการ. จิตใจมีวิชาเครื่องห่อหุ้มมากเกินไป จนไม่ต้องการอะไรให้ดีกว่านี้, เรียกว่าจมปลักอยู่แต่ในระดับนี้, ไม่ต้องการอะไรที่ให้ดี ให้ประเสริฐให้สะอาดให้สูงอะไรยิ่งไปกว่านี้. ทั้งหมดนี้รวมกันแล้วก็เรียกว่า เป็นฆราวาสที่จมปลัก เป็นพวกประเภทที่หนึ่ง.

ฆราวาสประเภทไม่จมปลัก ทำจิตใจให้สูง.

ที่นี้ประเภทที่สองคือ ไม่จมปลัก แต่ว่าเดินทาง, เป็นฆราวาสที่เดินทาง แล้วก็ เป็นเรื่องจิตใจ อีกนั่นแหละ.

แม้ว่าร่างกายการเป็นอยู่ภายนอก จะเหมือน ๆ คนทั่ว ๆ ไป หรือเหมือนพวกจมปลัก แต่จิตใจในภายในนั้น ไม่เป็นอย่างนั้น. เป็นการเดินทาง คือให้มีจิตใจสูงขึ้นไปตามลำดับ; เพราะเขารู้สึกว่า ชีวิตนั้นมันพัฒนาได้ หรือมันมีวิวัฒนาการ ชนิดที่สูงขึ้นไปได้ แล้วมันก็มีธรรมชาติอย่างนั้นด้วย. การเกิดมาเป็นมนุษย์ มีชีวิตจิตใจนี้ ธรรมชาติต้องการจะ ให้สูงขึ้นไป คือเปลี่ยนแปลงในทางสูงขึ้นไปตามลำดับ.

พวกที่มองเห็นอย่างนี้ ก็รู้สึกว่ เราควรจะไป, ควรจะเดินทาง เพราะชีวิตนี้เกิดมา เพื่อให้มีการเดินทาง ไปให้ถึงจุดที่สูงที่สุด ที่มนุษย์ควรจะไปถึงได้. จิตใจของฆราวาสพวกนี้ ไม่ติดอยู่ที่สิ่งเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งเป็นที่ ตึงแห่งความเขลาความหลง, และเขาก็คอยสอดส่องอยู่แต่ว่าจะก้าวหน้าอย่างเดียว, ต้องการจะไปสู่จุดหมายปลายทาง ที่ มนุษย์ควรจะไปถึงได้ ซึ่งโดยมาก ก็เรียกกันว่านิพพาน, นิพพานเป็นจุดสุดท้าย, เป็นฆราวาสกล้ำมุ้งหมายพระ- นิพพาน เป็นวัตถุประสงค์เป็นจุดสุดท้าย.

ถ้าเขามีแนวความคิดอย่างนี้แล้ว เขาก็ไม่อาจจะ จมปลัก อยู่ในสิ่งที่เป็นที่ตึงแห่งความหลง เช่นอบายมุข

เป็นต้น. เขาเป็นสัตบุรุษ, เป็นสัตบุรุษ, เป็นอริยสาวก หรือเดินตามทางของสัตบุรุษ. เห็นความชั่วหรือความต่ำทุกอย่าง เป็นสิ่งที่น่าขยะแขยง. ดังนั้นจึงไม่ประกอบกรรม ที่เป็นอบายมุข, แล้วก็ตั้งหน้าประกอบกรรม อันเป็นหน้าที่ในทิศทั้ง ๖ อย่างครบถ้วนถูกต้อง.

หน้าที่ทิศเบื้องหน้า: บิฑามารดา ก็ประพฤติกะทำ ต่อบิฑามารดา อย่างถูกต้องดีที่สุดถึงที่สุด.

หน้าที่ทาง ทิศเบื้องหลัง: บุตรภรรยา ก็ประพฤติกะทำ อย่างถูกต้องที่สุด.

หน้าที่ใน ทิศเบื้องซ้าย คือมิตรสหาย เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ช่วยกันหมดทั้งสิ้น เขาก็ประพฤติกะทำอย่างถูกต้องที่สุด.

ทิศเบื้องขวา คือครูอาจารย์ ผู้ที่มีสติปัญญาเหนือกว่า เขาก็ประพฤติกะทำอย่างถูกต้องที่สุด.

ทิศเบื้องสูง พระเจ้าพระสงฆ์หรือปุณฺณิยบุคคลใดๆ ที่ถือกันว่าเป็นผู้อยู่ในเบื้องสูง ก็ประพฤติกะทำสิ่งนั้นอย่างถูกต้องที่สุด.

อันดับสุดท้าย ทิศเบื้องต่ำ ทิศเบื้องล่าง ลูกจ้าง
กรรมกร, หรือถ้าเป็นสมัยโบราณ ก็เลี้ยงถึงข้าทาสช่วงใช้
บริวาร ก็ประพฤติต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างถูกต้องที่สุด.
แม้ที่สุดแต่ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ช่วยตัวเองไม่ได้ก็ดูดยายไม่ได้,
พยายามประพฤติประโยชน์ต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก, ช่วยเหลือลูก
พี่น้องออกไปได้ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ อย่างนี้เป็นต้น.

นี้เป็นขราวาส ผู้ปิดกั้นไม่ให้เกิดโทษขึ้นมาได้
จากทิศทั้ง ๖ นั้น, เป็นขราวาสที่ไม่จมปลัก, มีธรรมะ
ของสัตบุรุษ ซึ่งก็มีมาก.

ต้องมีสัพปุริสธรรม ๗ ด้วย.

ธรรมะสำหรับสัตบุรุษ คือผู้สงบรางวัล ผู้ไม่ถูก
กิเลสกระตุ้นหรือกิเลสกระตุ้นไม่ได้, เรียกว่าสัตบุรุษ. สดุด
นั้นแปลว่า *สงบรางวัล*, สัตบุรุษแปลว่า คนที่มีความสงบ
รางวัล. ธรรมะใดเป็นไปเพื่อความสงบรางวัล เขาก็มีครบถ้วน.

ที่เป็นหลักแพรวหลายที่สั่งสอนมาก ก็คือ สัพปุริส-
ธรรม ๗ ประการ เป็นผู้มีความรู้อย่างถูกต้อง : ในสิ่งที่

เป็นเหตุ ก็รู้อย่างถูกต้อง, ในสิ่งที่^๑เป็นผล ก็รู้อย่างถูกต้อง, ตัวเอง ก็รู้จักอย่างถูกต้อง, มาตรการที่พอเหมาะพอดี ก็รู้จักอย่างถูกต้อง เวลาที่รู้จักเวลาอย่างถูกต้องว่าเวลาอะไรควรทำอย่างไร จะประหยัดเวลาได้อย่างไร, บริษัทคือคณะบุคคล หรือสังคม ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็จะเรียกกันว่า สังคม ก็รู้จักสังคมอย่างถูกต้องว่าควรประพฤติต่อกันอย่างไร, แล้วก็ *ปัจเจกชน* คนคนหนึ่งแยกออกไปเป็นคนคนหนึ่งก็รู้จักอย่างถูกต้อง ที่ จะประพฤติต่อบุคคลนั้น ให้เกิดผลดีที่สอดคล้องกันทั้งสองฝ่าย. นี้ฆราวาสเป็นสัตบุรุษได้อย่างงดงามที่สุด ด้วยอาการอย่างนี้

มีคำสำหรับ ท่องจำง่าย ๆ ว่า รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบริษัท รู้จักบุคคล : เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล. อยากจะให้ ฆราวาส ที่มุ่งหมายต่อความเป็นสัตบุรุษ กำหนดจดจำไว้อย่างแม่นยำ ว่าเราจะรู้จัก เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล; เพราะว่าเมื่อมีความรู้ถูกต้องในสิ่งเหล่านี้แล้ว ไม่มีทางที่จะทำอะไรผิด, ไม่มีทางที่จะประกอบกิจกรรมล้มเหลว, มีแต่จะสร้างสรรค์ความเจริญ ให้เกิดขึ้น ทั้งแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น.

เมื่อตั้งตนอยู่ในธรรมะเหล่านี้ คือใน ขรราวาส
 ธรรมทั้ง ๔, ในสัปปริสธรรมทั้ง ๗ นั้นมันก็เป็นขรราวาส
 ที่เดิน เคลื่อนไหว ไม่จมปลัก; เพราะว่าจิตใจมันสูงขึ้น
 สูงขึ้นจนกว่าจะถึงที่สุดของความสูงแหละ แล้วก็จบกันที่นั่น.

ขรราวาสควรปฏิบัติ

ตามโศดาบัตติยังคะและสุญญตา.

ที่เป็นหลักเกณฑ์สำหรับขรราวาสผู้ครองเรือน พระ
 พุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสไว้ ถึงเรื่องของสุญญตา, ความรู้
 เรื่องสุญญตา เรื่องไม่มีสัตว์บุคคล ตัวตนอะไร, มีแต่สังขาร
 ประชุมแต่งกันไป ตามกฎแห่งเหตุปัจจัยที่เรียกว่าอิทัป-
 ปัจจัยตา.

พระพุทธรเจ้าตรัสสอนแก่ขรราวาสพวกหนึ่งทีไปทูล
 ถาม; แต่ขรราวาสพวกนั้นบอกว่ามันสูงเกินไป, มันสูงเกินไป
 ขอลดให้ต่ำกว่านั้น. พระพุทธรเจ้าก็ **ตรัสเรื่องโศดาบัตติยังคะ**
สังยุตต์ ๔ ประการ ว่า : ขรราวาสเป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหว
 ในพระพุทธรเจ้า; เป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระธรรม,

เป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์, แล้วก็ศีลเป็นที่
 ชอบใจของพระอริยเจ้า, องค์ ๔ ประการนี้ เรียกว่า โสตา-
 ปัตตียังคะ คือองค์สำหรับการให้บรรลุโสดา หรือ
 กระแสแห่งพระนิพพาน.

นี่ฆราวาสมีหลักทั่วไปอย่างนี้ ตามที่ตรัสสอนไว้ :
 เป็นผู้พิจารณา เห็นธรรมจนเห็นความดับทุกข์, และรู้
 หรือเห็นว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้แล้วสอนเรื่องนี้ ก็
 มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า อย่างไม่หวั่นไหวไม่เปลี่ยนแปลง.
 และรู้ว่าเรื่องระบบนี้ ระบบความดับทุกข์อย่างนี้ ก็เรียกว่า
 พระธรรม, ก็เลื่อมใสในพระธรรม อย่างไม่เปลี่ยนแปลง.
 เรื่องนี้ไม่เหลือวิสัย มีบุคคลปฏิบัติได้เป็นอันมากและดับทุกข์
 ได้ เรียกว่าพระสงฆ์, ก็มี ความเลื่อมใสในการที่จะทำตาม
 อย่างพระสงฆ์, ก็มี ความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ไม่เปลี่ยน-
 แปลง. ดังนั้นศีลของเขาที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำวันนั้น
 บริสุทธิ์ ไม่ค่าง ไม่พร้อย ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่แหงง ไม่เว้า
 แล้วแต่จะเรียก, มีศีลเป็นที่ชอบใจของพระอริยเจ้า.

ฆราวาสที่จะเป็นธรรมชีวิต หรือธรรมชีวิตอย่าง
 ฆราวาส อย่าได้มองข้าม อย่าได้ประมาท มีความขลัง มีความ

หลง ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้, คงเกี่ยวกันอยู่แต่กับเหยื่อของกิเลส นั้นมันเป็นฆราวาสจัมปลัก.

เมื่อรู้ว่ามีมนุษย์^๕ ธรรมชาติสร้างมา ให้ไปได้ไกล ให้ไปได้สูง จนถึงกับอยู่เหนือปัญหาทั้งปวง ด้วยการประพศิอย่างถูกต้องต่อหลักเกณฑ์ สำหรับฆราวาส; เขาก็ปฏิบัติตามนั้น ก็เป็นฆราวาสที่เดิน ฆราวาสที่เคลื่อนไหว ไม่เป็นฆราวาสที่จัมปลัก, แล้วก็พยายามสุดความสามารถ เพื่อเลื่อนชั้นความเป็นฆราวาสนั้น ให้สูงขึ้นไป ให้สูงขึ้นไปเท่าที่จะมีได้ในเพศฆราวาส. มีคุณธรรมเหล่านี้มากเท่าที่จะมีได้ในเพศฆราวาสที่ครองเรือนที่อยู่เรือน; แต่มีได้หมายถึงถึงฆราวาสที่จัมปลัก; แต่เป็น ฆราวาสที่เคลื่อนไหว หรือ เดิน เเดินทาง—เดินทาง—เดินทางอยู่ตลอดเวลา.

ฆราวาสบรรลุนิพพานได้ถึงบนพระอนาคามี.

ธรรมะเท่าที่จะบรรลุได้ในเพศฆราวาสนั้น คุณเหมือนได้ยื่นได้ฟังจนพูดเป็นกันอยู่ทุกคน ว่าเป็นไปได้ถึงชั้นพระอนาคามี. ชั้นพระโสดาบันนั้นไม่ต้องสงสัย, สกิทาคามีไม่ต้องสงสัย, เป็นสิ่งที่อยู่ในวิสัยที่ทำได้. ส่วน ชั้น

อนาคามี นั้น ก็เรียกว่า สูงสุดเท่าที่เพศฆราวาสจะเข้า
ถึงได้, คือไม่เกาะเกี่ยวกับกามเลย โดยประการทั้งปวง.

พระโสดาบัน นั้นยังงเกาะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า
กาม หรือเรื่องเพศตรงกันข้าม ในทางที่ถูกที่ควร; เช่น
ว่ามีการประพฤติกะทำทางเพศ ที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ
ศีลธรรม, และไม่ได้ลุ่มหลงในสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์ จะมีคู่
ครองจะมีการสืบพืชพันธุ์ก็ไม่ได้ทำไปด้วยความลุ่มหลงใน
ทางกามารมณ์, ไม่ได้ทำเพื่อรับจ้างกินเหยื่อล่อของพญา
มาร ในเรื่องทางกามารมณ์.

ข้อนี้อยากจะให้เข้าใจแน่ชัดกันเสียว่า การเกี่ยว
ข้องในกิจกรรมระหว่างเพศนั้น มันไม่ได้มีอย่างเดียว;
มัน มีอย่างลุ่มหลง เป็นบ้าเป็นหลัง, นี้เรียกว่า เป็นบุถุชน
อันธพาลมากเกินไป. แต่จะยังมีการประกอบกิจกรรม
ระหว่างเพศเพียงเพื่อการสืบพันธุ์ ตามวิสัยของสัตว์ ที่
เกิดมาแล้ว มีเรื่องที่จะต้องสืบพันธุ์, หรือแม้ว่าจะเป็นผู้
จะต้องเสวยรส อันเกิดจากเพศตรงกันข้าม, ก็กระทำไป
เท่าที่ธรรมชาติอำนาจให้ทำ, ไม่ทนทรمانอยู่ เพราะ
การบีบคั้นของความรู้สึกทางเพศด้วย, แล้วก็ไม่ต้องตกลง

ไปเป็นเหยื่อของความรู้สึกทางเพศด้วย, จึงมีเรื่องราวที่ปรากฏชัดอยู่ว่า พระโสดาบันครองเรือนมีลูกมีหลานมากมาย ด้วยเหมือนกัน.

นี่ พระอริยเจ้าที่ครองเรือน ที่เรียกสมมุติว่า เป็นเพศฆราวาส^๕ ก็ยังมีการเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า กามคุณ; แต่มิใช่เป็นที่ตั้งแห่งความหลงไหล เหมือนอย่างปฤชนที่จมปลัก. ^๕นี้เราเรียกฆราวาสที่เคลื่อนไหวฆราวาสที่เดินทาง มันจำเป็นที่จะต้องผ่านมาทางนั้น; เพราะใครๆก็เกิดมาอย่างนั้นทั้งนั้น, เกิดมาเป็นทารกไม่รู้อะไร มันก็ต้องผ่านมา โดยทางสิ่งที่ธรรมชาติมิให้. เช่นความรู้สึกทางเพศ^๕ก็มีมาด้วยกันทั้งนั้น. แต่ถ้ารู้สึกอย่างถูกต้อง ก็ใช้มันให้เป็นประโยชน์, ไม่ให้เกิดโทษ คือไม่เป็นที่ตั้งแห่งความหลง; แต่ให้เป็นไปตามปรกติ สำหรับมนุษย์จะไม่สูญพันธุ์; เพราะว่ ระบบการที่จะต้องมีพันธุ์ และสืบพันธุ์นั้น ธรรมชาติใส่มาให้อย่างแน่นอน อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้. มนุษย์ก็มีการสืบพันธุ์ได้ โดยไม่ต้องมีความหลงไหล.

ถ้าเข้าใจผิดมันก็ไปหลงไหลในกามารมณ์ ซึ่งธรรมชาติเอาไว้จ้งคนไว้ ให้ทำการสืบพันธุ์ ผู้มีสติปัญญา

หรือมาราวสที่เดินทาง ไม่ต้องหลงไหลถึงขนาดไปรับจ้าง
 ธรรมชาติเพื่อการสืบพันธุ์; แต่ว่าการทำไปด้วยสติปัญญาที่
 ถูกต้อง ตามที่เป็นจริงในกฎของธรรมชาติ. ทุกอย่างทำไป
 ด้วยสติสัมปชัญญะ หรือจะใช้คำว่า โพรทก็ได้.

เรื่องทางจิตใจมี ๒ ฝ่าย : กิลเลส-โพธิ.

เรื่องในทางจิตใจนี้ มีอยู่เป็นสองฝ่ายเท่านั้น คือ
 ฝ่ายกิลเลส ฝ่ายหนึ่ง, ฝ่ายโพธิ ฝ่ายหนึ่ง. ความรู้สึกนึกคิด
 ในจิตใจของมนุษย์เรา เป็นไต่สองอย่างอย่างนี้ คือ ฝ่าย
 กิลเลสก็วิ่งไปด้วยอวิชชา ซึ่งเป็นแม่ของกิลเลส, ความนึก
 คิดรู้สึกเป็นกิลเลส ทำไปตามแบบของกิลเลส. ที่นี้ อีกฝ่าย
 หนึ่ง มันตรงกันข้าม มันเป็นเรื่องของวิชชา, มีวิชชา
 ตามสมควร มีโพธิปัญญา. โพธิ ความรู้สึกในทางจิตใจ
 ที่เป็นไปในลักษณะของโพธิ นี้มัน เป็นเหตุให้ทำอะไร
 อย่างถูกต้อง, ไม่ต้องหลงไหล, แต่ถูกต้องตามที่ควรจะ
 เป็นไป ตามวิวัฒนาการที่น่าปรารถนา.

ขอให้ทุกคน ระวังความรู้สึก ในทางใจ ของตน
 เอง ว่า ให้มันมีลักษณะเป็นฝ่ายของโพธิ, อย่าให้มี

ลักษณะเป็นไปในฝ่ายของกิเลส. กิเลสกับโพธิ์นี้เป็นสิ่งที่
 ตรงกันข้ามโดยประการทั้งปวง. กิเลส นั้น แปลว่า *สกปรก*
 คำว่า *กิเลส* ที่เป็นภาษาบาลี นั้น เขาหมายถึง *ของสกปรก*.
โพธิ์ นั้น ถ้าแปลก็แปลว่า *ความรู้*, *ความรู้สึกรู้ตัว* หรือ
ความรู้. กิเลสเป็นของสกปรก, ก็ทำไปอย่างที่เราเรียกว่า
 สกปรกทางกาย ทางวาจา ทางใจ. ถ้า *โพธิ์* มันรู้ มันก็เกลียด
 ของสกปรก ขยะแขยงในสิ่งที่สกปรก, ก็ทำไปอย่างที่ไม่
 สกปรก, คือมีความสะอาดทั้งทางกายทั้งทางวาจา ทั้งทางใจ.
 นี้ ฆราวาสสามารถที่จะดำเนินชีวิต ประกอบกิจในชีวิตให้
 ดำเนินไป โดยวิถีทางแห่งโพธิ์, ไม่เกี่ยวข้องกับกิเลสเลย.

ที่นี้ บางคนมีความคิดของตนเอง หรือได้ยินได้
 ฟังมาจากคนอื่นก็ได้ ว่า สิ่งนี้เหลือวิสัย ทำไม่ได้. การที่
 จะ เป็นฆราวาสด้วย, แล้ว มีการเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทาง
 ทาง คือพระนิพพานด้วยนั้น เขาถือว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้,
 และถือว่าทั้งสองอย่างนั้นเป็นข้าศึกแก่กันและกัน. พอ
 เอาเข้ามาหากัน มันก็ทำลายล้างกันหมด ไม่มีอะไรเหลือ.
 อย่างนี้เป็นกรการเข้าใจผิด; เป็นฆราวาสทำหน้าที่ของ
 ฆราวาสอยู่ด้วย และให้การกระทำนั้นเป็นการเดินทางไป

ตามกระแสแห่งธรรมเพื่อบรรลุนิพพาน อยู่ในตัวด้วย, ใช้
 คำว่าอยู่ในตัว, เมื่อฆราวาสปฏิบัติ เพื่อความเป็น
 ฆราวาสอย่างถูกต้องนั้น มันมีการเคลื่อนไหวไปใน
 ทางของพระนิพพานด้วย โดยไม่รู้สีกตัว แต่ถ้ามัน
 ใจ, คนไม่รู้ว่ามันจะเป็นอย่างนั้นได้ ก็ไม่เคยนึก แล้วก็
 ระคมทุ่มเทไปทางฝ่ายของกิเลสอย่างสุดเหวี่ยง; เพราะว่า
 มันมีอัสสาทะ. อัสสาทะ, *อัสสาทะนี้แปลว่าเส่นที่อันยั่ววน*
 กามารมณ์ทั้งหลายมีเส่นที่อันยั่ววน ที่จะจับใจของ
 มนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเป็นกามารมณ์ที่มาจากฝ่าย
 เพศตรงกันข้ามแล้ว ก็ยังมีอำนาจสูงสุด.

แต่ผู้ที่เป็น สัตบุรุษเป็นผู้ที่ไม่ตกเป็นทาสของ
 กามารมณ์อย่างหลับหูหลับตานี้ เขาทำได้; เพราะว่า
 เกิดมานั้นต้องเป็นฆราวาส, เกิดมาจากท้องมารดาเจริญ
 เต็มโตขึ้นมา มันก็ต้องเข้าไปสู่ความเป็นฆราวาส. *ที่นี้ก็มี*
การประพடுத்தิกระทำ ในขณะที่อยู่ในเพศฆราวาสนั้นให้ถูก
 ต้อง สำหรับจะเป็นอยู่อย่างที่ไม่มีความทุกข์ด้วย,
 สำหรับจะก้าวหน้าให้สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป จนพ้นจากความ
 ที่ต้องเป็นอย่างนั้น ซึ่งน่าเบื่อหน่ายด้วย. *นี่เป็นสิ่งที่ทำได้*

พร้อมกันไปในตัว เพื่อประโยชน์อย่างพื้นฐาน ธรรมคา
สามัญก็ทำได้, แล้วก็เพื่อประโยชน์อันยิ่งขึ้นไป, ยิ่งขึ้นไป
อยู่ในตัวก็ทำได้.

เมื่ออาตมาไปพูดเรื่องนี้ครั้งแรกที่กรุงเทพฯ หลาย
สิบปีมาแล้ว ยี่สิบกว่าปี สามสิบปี สี่สิบปี ก็มีผู้ค้านว่าทำ
ไม่ได้; เหมือนกับว่าทาเนยให้แก่แผ่นขนมปังทั้งสองหน้า.
นี่เขามองอย่างนั้น ว่าขนมปังแผ่นหนึ่งจะทาเนยทั้งสองหน้า
นั้นมันเป็นไปได้, ไม่มีใครยอมรับ เพราะมองแต่ผิว
เผิน. เตี้ยน่อยากจะให้รู้ว่า มันเหมือนกับแซนด์วิช ที่มีเยื่อ
เหนื่ออยู่ตรงกลาง แล้วมีขนมปังประกบทั้งสองข้าง นั้นมัน
เป็นไปได้, ยิ่งถ้าขนมปังทั้งสองข้างนั้นไม่เหมือนกัน ผิด
แปลกแตกต่างกัน มันก็ยิ่งจะเป็นแซนด์วิชที่อร่อยกว่า
ธรรมดา, มันก็ควรจะเป็นไปได้.

นี่หวังว่า ฆราวาสทั้งหลายจะได้พิจารณาดู ว่าให้มี
ระบบธรรมชีวิตอยู่ในความเป็นฆราวาสของตนๆ, ดำเนิน
ชีวิตอย่างฆราวาส แต่ขอให้มันเป็นระบบธรรมชีวิต คือมีความ
ประพฤติกะทำที่เป็นธรรมะอยู่กับเนื้อกับตัว เป็นชีวิตจิตใจ
นั้นแหละ, มีธรรมะเป็นชีวิต มีความถูกต้องอยู่ตลอดเวลา.

ประพฤติกฎต้องก็เป็นธรรมขีว.

เมื่อได้ศึกษาว่าอะไรเป็นความถูกต้องแล้ว ก็
 ประพฤติกกระทำชนิดที่ตัวเองรู้สึกว่าการถูกต้อง ถูกต้อง, ถูกต้อง
 อยู่ตลอดเวลา. เช่นอบายมุขไม่มี ก็ถูกต้องเพราะอบายมุข
 ไม่มี, ทิศทั้ง ๖ ประพฤติปฏิบัติดีแล้ว ก็รู้สึกว่าการถูกต้อง,
 มีความถูกต้องในเรื่องทิศทั้ง ๖ นี้เป็นพื้นฐานก่อนเกิด,
 แล้วก็มี ความถูกต้องที่ละเอียด - ละเอียดเข้ามา เป็นรูป
 ศิล สมาธิ ปัญญา โดยตรง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส;
 แต่มีสติสัมปชัญญะควบคุม ให้อยู่ในวิถีทางของธรรมะ คือ
 ความถูกต้อง สำหรับจะวิวัฒนาการไปในทางที่ถูกต้อง จน
 กว่าจะถึงที่สุด.

อยากจะขอพูดซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ให้มีหลักเกณฑ์
 ที่รู้สึกว่าการถูกต้องอยู่ในใจ : ถูกต้อง, ถูกต้อง มองเห็นการ
 กระทำแล้วรู้สึกว่าการถูกต้อง แล้วก็พอใจ, ถูกต้องแล้วก็พอใจ,
 อยู่อย่างนั้นตลอดเวลาทั้งวันทั้งคืน. ได้ศึกษาว่าความถูกต้อง
 เป็นอย่างไรแล้ว พอที่จะวินิจฉัยได้ว่าถูกต้อง, แล้วเมื่อ
 ปฏิบัติดู ก็ยังรู้ว่า ถูกต้องคือมันไม่เกิดความทุกข์, คือ
 มันระงับความทุกข์, แล้วมันเกิดความเยือกเย็น ซึ่งเป็น

ความหมายของพระนิพพาน อยู่ในการประพาศินั้น. ^{๕๘} ก็
บอกตัวเองได้ว่า ถูกต้อง, ถูกต้อง, ถูกต้อง, ฉะนั้นมีแต่ความ
ถูกต้อง, รู้สึกอย่างนี้ ว่าฉันมีอยู่แต่ความถูกต้อง.

ตื่นนอนขึ้นมา ก็รู้สึกว่าทุกอย่างทำมาแล้ว
ถูกต้อง, แล้วก็ไปทำความถูกต้องต่อไปอีกตลอด
วัน^{๕๙}, รู้สึกพอใจว่าได้ทำมาแล้วอย่างถูกต้อง รอคชีวิตมา
ได้จนถึงวัน^{๕๙}. เวลา^{๕๙} ตื่นนอนขึ้นมา แล้วก็ไปล้างหน้า
ก็รู้สึกว่าถูกต้อง, แม้แต่การล้างหน้านั้นมันก็ถูกต้องแล้ว,
แล้วก็มีความรู้สึกในความถูกต้อง ที่จะประพาศิกระทำอยู่
ตลอดเวลา, ล้างหน้าด้วยความถูกต้องและพอใจ. การล้างหน้า
ก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องประพาศิกระทำ, ล้างหน้าแล้วมันก็รู้
สึกถูกต้องและพอใจ จนมาห้องส้วมถ่ายอุจจาระถ่ายบัสสวะ
มีสติสัมปชัญญะมองเห็นความถูกต้อง, ควบคุมความถูกต้อง
ให้รู้สึกอยู่ตลอดเวลา, ไม่ให้ความชั่วร้ายทางจิตใจใดๆเกิดขึ้น
แม้ทำกิจถ่ายอุจจาระ ถ่ายบัสสวะตลอดเวลา ก็เรียกว่ามัน
ถูกต้อง, พอถูกต้องออกมาสำหรับจะไปอาบน้ำ ก็รู้สึกเป็น
ความถูกต้อง อยู่ตลอดเวลาที่อาบน้ำ ถ้าซักด้วยขันทุกๆ
ขัน, ตลอดเวลาที่อาบน้ำมีความรู้สึกว่ามันถูกต้อง, เรามี

ความเป็นอยู่ถูกต้อง, เรากำลังกระทำความถูกต้อง, แล้วเรา
จะกระทำความถูกต้องต่อไป.

ตื่นไปกินอาหาร มีสติสัมปชัญญะกินอาหารอย่าง
ถูกต้อง หรือรู้สึกเพราะความถูกต้อง, เพราะการกระทำ
มาอย่างถูกต้อง จึงมีอาหารกิน ก็กินอาหารด้วยความรู้สึก
ถูกต้อง จนตลอดเวลาที่รับประทานอาหาร. จะไปแต่งเนื้อ
แต่งตัวสำหรับจะทำงาน ก็ให้มันรู้สึกว่ามันถูกต้องอยู่
ทุกๆ อิริยาบถที่จะแต่งเนื้อแต่งตัว แล้วก็ไปทำงาน. ลง
บันไดเรือนไปขึ้นรถหรือเดินไปก็สุดแท้แหละ รู้สึกว่ามันถูก
ต้องอยู่ทุกๆ อิริยาบถทุกก้าวอย่าง. ถ้าพูดกันอย่างละเอียดก็ว่า
ทุกครั้งที่ย้ายใจออกเข้า, ทุกลมหายใจออกเข้า รู้สึกตัว
เองว่าถูกต้อง, อยู่ในความถูกต้อง มีความถูกต้อง.

ตลอดเวลาที่ทำงาน ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ ก็รู้สึก
การงานนั้นแหละคือธรรมะ, ธรรมะคือการงาน หรือ
หน้าที่. หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่ที่เป็นการงาน;
เพราะว่าธรรมะกับการงานนั้น เป็นสิ่งเดียวกัน ก็เป็นสิ่ง
ที่ช่วยให้รอด. หน้าที่การงานนั้นมันช่วยให้รอด, ธรรมะก็
มีหน้าที่ช่วยให้รอด และโดยเนื้อแท้ก็เป็นสิ่งเดียวกัน.

คำว่า ธรรมะ, ธรรมะนั้นมันแปลว่าหน้าที่ มัน
 เป็นภาษาเก่าแก่โบราณในอินเดีย เรียกว่าธรรมะ ๆ นั้น
 หมายถึงหน้าที่; ถ้าพูดในภาษาไทยปัจจุบัน ก็คือหน้าที่.
 ฉะนั้นหน้าที่กับธรรมะคือสิ่งเดียวกัน; เมื่อทำหน้าที่การ
 งาน มันก็คือการปฏิบัติธรรม, มีสติสัมปชัญญะทำอย่างที
 ที่สุก มีความพอใจพอใจในการกระทำ, มีความเลื่อมใสใน
 การกระทำของตัวเอง, เคารพนับถือว่าตนเองเป็นผู้มีความ
 ถูกต้อง มันก็เลยไม่มีความผิดพลาด. สามารถจะบอกตัวเอง
 ได้ว่าถูกต้อง — ถูกต้อง — ถูกต้อง, พอใจ — พอใจ — พอใจ
 อยู่ทุกอิริยาบถ จนกว่าจะเสร็จงาน, ก็พอใจว่ามันเสร็จงาน
 ที่ทำงาน จะกลับมาบ้าน ก็มาด้วยความรู้สึกว่าคุณถูกต้อง,
 ถูกต้อง. มาอาบน้ำมารับประทานอาหารมาอะไรในลักษณะ
 ที่รู้สึกว่าคุณถูกต้อง, ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งว่าถึง
 เวลาจะนอน ก็สรุ่ยยอด รวยยอด งบยอดบัญญัติว่า โอ, เต็ม
 ไปด้วยความถูกต้อง พอใจ, เคารพตัวเองได้ ยกมือไหว้ตัว
 เองได้. เป็นการสรุปวัน หรือจบเวลาวันหนึ่ง ๆ ลงไป
 ด้วยธรรมะ คือความถูกต้อง.

นี่คือ ธรรมชาติ สำหรับฆราวาส. ฆราวาสสามารถเป็นธรรมชาติได้ถึงขนาดนี้, ถึงขนาดนี้ไม่มีอะไร, ไม่มีอะไรบกพร่อง มันมีได้เต็มขนาดอย่างนี้. นี่ความเป็นฆราวาสนั้น เต็มไปด้วยความถูกต้อง สำหรับความเป็นฆราวาส, และ ความเป็นฆราวาสนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยสำหรับที่จะขยับเขยื้อน ไปตามกระแสทางแห่งพระนิพพานด้วย, นี้เรียกว่าเป็นฆราวาสเต็มที ที่นั่นด้วย, แล้วเป็นการเคลื่อนไปตามกระแสทางแห่งพระนิพพานในตัวด้วย, เหมือนกับหมุนรอบตัว แต่ก็เคลื่อนไปได้ด้วย, นี่เป็นระบบสูงสุด ที่จะเป็นมนุษย์ชนิดที่เรียกว่า ธรรมชาติในความเป็นฆราวาส.

ควบคุมความรู้สึกขณะทำงาน.

ที่บางคนอาจจะสงสัยว่า เราจะควบคุมความรู้สึกว่าถูกต้องได้อย่างไร? เมื่อเราต้องทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งไปด้วย; นี้เขาไม่รู้จักรัศมีหรือธรรมชาติ. ความรู้สึกที่ถูกต้องนั้น มันเป็นความรู้สึกที่มีกำลัง คือ เป็นตัวธรรมชาติที่มีกำลัง. รู้สึกว่าถูกต้อง พอใจตัวเอง, พอใจ

ตัวเอง, มีความรู้สึกพอใจตัวเองอยู่ด้วย แล้วก็ทำงานได้ด้วย.
เปรียบเทียบเหมือนอย่างฝ่ายกิเลส เราโกรธใครอยู่ เกลียด
ชังใครแค้นใครอยู่ มันก็ยังโกรธอยู่ ก็ทำงานไปพลางได้
หรือว่าถ้าเราหลงรักอะไรอยู่อย่างเต็มที่ ความหลงรักก็ยัง
อยู่ในใจด้วย, แล้วก็ทำงานไปได้ด้วย.

นี่ขอให้สังเกตดูเรื่องจริง, เรื่องจริงที่เป็นไปได้
จริง. อารมณ์ที่รุนแรง ก็รู้สึกอยู่ด้วย, อารมณ์น้อยๆ
ความรู้สึกน้อยๆ ที่สำหรับจะทำการงานในเวลานั้นก็
มีได้ด้วย. เช่นว่าเราคิดถึงใครคนใดคนหนึ่งอยู่ แล้วก็ทำ
อะไรไปพลาง, มันก็ทำได้ทั้งสองอย่าง. ความรักความโกรธ
ความเกลียดความกลัว อัดอั้นอยู่ในใจ นั้นมันก็มีอยู่ส่วน
หนึ่ง, แล้วก็ทำไปทำไป ทำอะไรไป, ทำไปด้วยความโกรธ
ความรักความโกรธความเกลียดความกลัวอะไรก็ได้. เช่น
ว่าจะผูกพันจะล้างหน้า^{นี้} ในจิตใจก็รู้สึกถึงความถูกต้องเต็มที่
อยู่ในจิตใจด้วย, แล้วก็สามารถจะล้างหน้า หรือแปรงฟัน
ให้สะอาดเรียบร้อยได้ด้วยพร้อมกันไป; แม้ว่าจิตดวงเดียว
แต่มันก็สามารถทำหน้าที่ได้ถึงขนาด^{นี้} จนกระทั่งว่ามันเป็น
ความเคยชิน.

ที่^{นี้} ความรู้สึกว่าถูกต้อง, ถูกต้อง ซึ่งเป็นความหมายของธรรมะนั้น มันเป็นอารมณ์แรง จึงสามารถให้เกิดความรู้สึกอยู่ตลอดเวลา ว่าถูกต้อง. ความรู้สึกที่น้อยกว่า ที่ว่าจะทำงานอย่างไร อย่างไร^{นี้} มันก็ยังทำไปได้, หรือจะถือว่ามันทำไม่ได้ มันจะรู้สึกได้แต่เพียงว่า ทำงานอย่างถูกต้อง ทำงานอย่างถูกต้อง^{นี้} ก็ได้เหมือนกัน, มันก็^{ไม่}มีความผิดพลาดอะไรที่จะแทรกแซงเข้ามา. เอกการงานที่กำลังทำอยู่เฉพาะหน้านั้นแหละเป็นตัวธรรมะ, เป็นตัวความถูกต้อง, ฉะนั้นจะข้างหน้าจะแปร่งพัน อย่างดีที่สุดให้ถูกต้องที่สุด, มันก็เป็นธรรมะอยู่ในตัว. ^{นี้}เรียกว่าไม่สามารถจะรู้สึกความถูกต้องพื้นฐานโดยส่วนใหญ่ได้ ทั้งที่มันอาจจะรู้สึกได้, ขอให้ไปสังเกตดูให้ดีๆ.

สรุปความว่าทั้งหมดนี้ ไม่มีอะไรมากกว่า ที่จะแนะนำให้^{มี} วิธีการเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่ ครองชีวิตอยู่ ในลักษณะที่ทำงานได้ดี และมีความสุข พร้อมกันไปในตัว. ความรู้สึกที่ว่า ถูกต้องแล้วพอใจ, ถูกต้องแล้วพอใจนั้นเป็นความสุข, แล้วงานที่ท่านนั้นเป็นธรรมะ, หน้าที่ที่ท่านนั้นเป็นธรรมะ, ก็ทำงานหรือทำหน้าที่นั้นได้ด้วย, ทำงาน

ก้าวหน้าไปได้ด้วย, มีความรู้สึกเป็นสุขและพอใจในงานนั้น
 พร้อมกันไปในตัวด้วย, เรียกว่ามีความสุข รู้สึกเป็นสุข
 ในขณะที่ทำงานนั่นเอง, เป็นความสุขชนิดที่ไม่เผาลนแม้แต่
 ประการใด, เป็นความสุขที่แท้จริง ก็เป็นความสงบเย็น
 เป็นชีวิตเย็น แล้วก็ทำงานสนุก. นี้เรียกว่าดีที่สุดในแล้วสำหรับ
 ขรราวาส ที่จะประพฤติปฏิบัติในระบบธรรมชีวิต.

การปฏิบัติธรรมไม่จำกัดเพศ.

ไม่ต้องจำกัดว่าเป็นบรรพชิตหรือเป็นฆราวาสก็ได้,
 ลืมเสียว่า ไม่เป็นฆราวาสไม่เป็นบรรพชิต แต่จะควบคุม
 สังขารร่างกายนี้ ให้ประพฤติกระทำอย่างนี้ให้คิดนึกอย่างนี้
 ให้รู้สึกอย่างนี้, อย่างนี้ก็ใช้ได้. ที่จริง เรื่องธรรมะนั้นไม่มี
 บรรพชิต, ไม่มีฆราวาส, ไม่มีเพศหญิงเพศชาย ไม่มี
 อะไรอย่างี่สมมุติเรียกกัน. กิเลสเองมันก็ไม่มีบรรพชิต
 หรือฆราวาส; ถ้ากิเลสเกิดแก่บรรพชิต มันก็กิเลสอย่าง
 เดียวกับที่เกิดแก่ฆราวาส, ฉะนั้นกิเลสไม่มีบรรพชิตไม่มี
 ฆราวาส; เช่นเดียวกับโพธิ์ก็ไม่ต้องมีบรรพชิตหรือฆราวาส.
 ธรรมะก็ไม่ต้องมีบรรพชิตหรือฆราวาส มันมีอย่างนั้นเอง,

อย่างนั้นเอง, อย่างนั้นเอง, เป็นไปตามกฎเช่นนั้นเอง,
อย่างนั้นเอง.

แต่เดี๋ยวนี้ภาษาสมมุติที่คนเขาพูดกันอยู่ ยึดถือกัน
อยู่ มีบรรพชิตมีฆราวาส มีดี มีชั่ว มีดีมีเสียมีขาดทุนมี
กำไร มีผู้หญิงมีผู้ชาย, มีอะไรตามที่สมมุติ นั่นก็ไปตาม
สมมุติ สำหรับให้พูดกันรู้เรื่องเท่านั้นแหละ, แต่โดยเนื้อ
แท้แล้ว มันก็มีแต่ว่าสังขาร คือสิ่งปรุงแต่ง เป็นไปตาม
เหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งอย่างไร, มีการกระทำอย่างไร, มีการพูด
จาอย่างไร, มีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ก็ควบคุมให้มันถูก
ต้อง แล้วเรื่องมันก็จะจบ.

สรุปความว่า ฆราวาสสามารถเป็นธรรมชีวิตี ประ
พฤติเป็นธรรมชีวิตีได้อย่างเต็มที่ ไม่มีข้อขัดข้องแต่ประการ
ใด. อย่าให้ความเป็นฆราวาส เป็นเครื่องกักขัง หรือเป็นที่
จมปลักของฆราวาส ซึ่งเป็นฆราวาสของกิเลสมากเกินไป.
ถ้าเป็นฆราวาสของโพธิ์ แล้วก็จะไม่มีอะไรกักขังได้
หรือทำให้จมปลักได้.

หวังว่าเราจะรู้จักการดำเนินชีวิต ให้สำเร็จ
ประโยชน์ด้วยปัญญา เรียกว่า เป็นบัณฑิต เรียกว่า

เป็นสัตว์บุรุษ เรียกว่า เป็นอริยสาวก เรียกว่า อริยบุคคล
ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา; เพราะรู้จักประพจน์ในระบบที่
เรียกว่าธรรมชวี้น้อย่างถูกต้อง. เรื่องมันก็มีเท่านั้น, หรือ
ว่าทำได้เพียงเท่านั้นมันก็พอแล้ว ทำได้เพียงเท่านั้น มันก็
รับประกันได้แล้วว่า จะไม่มีความทุกข์อยู่ที่นี้ และก็จะเคลื่อน
ไหว, เคลื่อนไหว เจริญออกงามไปในทางสูงเป็นเบื้องหน้า.

นี่เรียกว่า ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบ
พระพุทธศาสนา, มีแต่ความก้าวหน้าไปตามหนทางแห่ง
พระนิพพาน เรียกว่าโสกา หรือโสตา แปลว่า กระแสแห่ง
พระนิพพาน. เราเกิดมานี้ เกิดมาคราวนี้ มีแต่จะเคลื่อน
ไปตามกระแสแห่งพระนิพพาน จนกว่าจะถึงที่สุดเข้าวัน
ใดวันหนึ่ง.

ขอให้สนใจระบบธรรมชวี้นี้ ว่าเป็นสิ่งที่มีได้
สำหรับฆราวาส, ความเป็นฆราวาสนั้นก็จะเป็นพื้นฐาน
สำหรับการก้าวหน้าไปสู่จุดหมายปลายทาง ซึ่งฆราวาสควรจะ
ไปให้ถึง, จะเป็นฆราวาสจมอยู่ในกองทุกข์จะมีประโยชน์
อะไร ก็มีแต่ก้าวหน้าไป ก้าวหน้าไป. แม้กำลังอยู่ในเพศ
ฆราวาสก็ก้าวหน้าไป, ก้าวหน้าไป, คือประพจน์กระทำอยู่

แต่สิ่งที่รู้สึกด้วยตนเองว่าถูกต้อง, ถูกต้อง แล้วก็พอใจ,
แต่ละวันละวัน สรุปลงแล้วก็พอใจ ยกมือไหว้ตัวเองได้ครั้ง
หนึ่ง ๆ เสมอไป ก็ไม่เสียทีที่เป็นพุทธบริษัท.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลา เพราะว่ามีเรื่องที่จะต้องทำ
ข้างหน้า คือพระสงฆ์จะลงไปสด.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้ แต่เพียงเท่านั้น
เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณ-
สาธยาย ฟังแล้วจะเกิดความรู้สึกกระตุ้นเตือนให้มีกำลัง
กล้าหาญในการประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไปในบัดนี้.

รายนามผู้บริจาคเงินพิมพ์หนังสือ
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐
 ๑๑๑
 ๑๑๒
 ๑๑๓
 ๑๑๔
 ๑๑๕
 ๑๑๖
 ๑๑๗
 ๑๑๘
 ๑๑๙
 ๑๒๐
 ๑๒๑
 ๑๒๒
 ๑๒๓
 ๑๒๔
 ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐

๑. คุณแม่เพ็ญ-คุณวัลลภา ภักดิ์ศรีวงศ์	๑,๒๐๐ บาท
๒. พ.อ. ถวัลย์-คุณเนถุมล อนันต์	๑,๐๐๐ บาท
๓. คุณแม่เง็ก-คุณเสงดา ทวีรักษ์	๑,๐๐๐ บาท
๔. คุณวรรณะ เจริญวัย	๑,๐๐๐ บาท
๕. คุณสมบูรณ์ วิภาสวัช	๑,๐๐๐ บาท
๖. คุณเต็มศรี แซ่โง้ว	๑,๐๐๐ บาท
๗. คุณทัศนีย์ เจริญพลัน	๑,๐๐๐ บาท
๘. คุณสุพรรณิ ดำรงพงษ์	๑,๐๐๐ บาท
๙. คุณเมธาดี กิตติบัณฑิต	๑,๐๐๐ บาท
๑๐. คุณธวัช-คุณพิมพ์ ลิมเจริญสุข พร้อมบุตรธิดา	๑,๐๐๐ บาท
๑๑. พ.ญ. เสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์	๑,๘๐๐ บาท

รวม ๑๒,๐๐๐ บาท

บุญกัณฑ์นิพพาน, เชิญเลือก

ชรารุก ซี่พุกวัน จึ่งสิ้นไป
หาไม่ได้ เครื่องต้านต่อ ข้อนั้นหนา;
เมื่อเฟ่งเห็น ภัยร้าย ในมรณา
รีบสถา- ปนาบุญ หนุนสุขไว้ฯ

(ของเทวคา)

ชรารุก ซี่พุกวัน จึ่งสิ้นเป็น
หาไม่เห็น เครื่องต้านต่อ ข้อนั้น; ให้
ผู้เฟ่งเห็น ภัยทรม ในความตาย
จูงคืนกาย เหยื่อล่อ พอใจนิพพาน.

(ของพระพุทธองค์)

พุทธทาส อินทนนท์

เรียนธรรมะกับเรียนปรัชญา

เรียนอะไร ถ้าเรียน อย่างปรัชญา
ที่เทียบกับ คำว่า ฟิโลโซฟี่ส์
ยิ่งพลาดจาก ธรรมะ ที่ควรมี
เพราะเหตุที่ ยิ่งเรียนไป ยิ่งไม่ซึม

เพราะเรียนอย่าง คำนวณสิ่ง ไม่มีตัว
สมมติฐาน เอาในหัว อย่างครีမ်ครีမ်
อุปมาน อนมาน สร้านที่มึ่มมึ่ม
ผลออกมา ึ่งมึ่ม ังบเอาไป

เรียนธรรมะ มีวิถี วิทยาศาสตร์
มีตัวธรรม ที่สามารถ เห็นชัดใส
ไม่คำนวณ หากแต่่มอง ลองด้วยใจ
ส่องลงได้ ตามที่อาจ ฉลาดมอม

จะส่วนเหตุ หรือส่วนผล ยลประจักษ์
เห็นตระหนัก ว่าอะไร อย่งไรสนอง
แก้คำถาม แจ้งถนัด ชัดทำนอง
ตามที่ต้อง ปฏิบัติ ชัดลงไป.